

sišs lietuvių kalbos tarmių, senųjų raštų, latvių, prūsų, taip pat kitų indoeuropiečių, ypač slavų, kalbų medžiagos panaudojimas, rėmimasis statistikos duomenimis leido autoriui dėl dabartinės lietuvių kirčiavimo sistemos susidarymo, daugelio gramtinių formų kilmės ir raidos pasakyti naują, labai argumentuotą žodį. J. Kazlauskas knyga yra reikšminga ne tik lietuvių kalbotyrai, bet taip pat baltistikai, indoeuropistikai ir apskritai bendrajai kalbotyrai.

K. Morkūnas

R. Eckert, *Baltistische Studien*, Berlin, 1971, 102 p.

Leipcigo universiteto profesorius Raineris Ekertas mūsų respublikos kalbininkams yra „savas žmogus“: neretai su juo susitinkame įvairiose konferencijose, pasitarimuose, dažnai skaitome įdomius jo straipsnius, skelbiamus tiek Vokietijos Demokratinės Respublikos, tiek Tarybų Sąjungos (pirmiausia, žinoma, mūsų respublikos), tiek ir kitų šalių leidiniuose, jo vardą kartas nuo karto randame informacijose apie VDR baltistų veiklą, grožinės lietuvių literatūros vertimus į vokiečių kalbą ir t. t.

Neseniai Leipciso Saksų Mokslų akademija savo pranešimų serijoje atskira knyga išleido šio kalbininko straipsnių rinkinį, pavadintą „Baltistische Studien“. Tokios knygos išleidimas – džiugus įvykis jau vien dėl to, kad tai pirmoji VDR išleista knyga, skirta grynai baltistikos problemoms. Ji yra tartum tolimas atgarsis tų gražių Leipciso universiteto ir apskritai vokiečių baltistikos tradicijų, kurias įžymieji vokiečių mokslininkai sukūrė dar praėjusiame šimtetyje. Šių tradicijų pionierius Augustas Šleicheris pagerbiamas specialiai šiai knygai parašytoje žykaus VDR slavisto Rudolfo Fišerio pratarėje, kurioje, be kita ko, primenama, kad susidomėjimas baltų kalbomis pastaruosiu metu vėl didėja.

Prisiminus A. Šleicherį, galima konstatuoti malonų faktą, kad per kelerius pastaruosius metus apie šį vokiečių kalbininką – „kalbotyros didvyri“, kaip jį kažkada pavadino Fridrichas Kuršaitis, paskelbta ypač daug įdomių darbų (J. Dycės (Dietze), R. Fišerio ir kt.)¹.

R. Ekerto knyga taip pat prasideda straipsniu apie A. Šleicherį „Zu August Schleichers ‘Litauischer Grammatik’“ (p. 9–20). Straipsnio autorius taikliai charakterizuoja garsiąją Šleicherio gramatiką, pateikia įdomią šios knygos atsiradimo istoriją, primena jos reikšmę lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijai, mūsų literatūrinės kalbos raidai ir t. t. Suprantama, nurodoma ir silpnosios A. Šleicherio veikalo vietos, dėl kurių daugiausia buvo kaltas ne autorius, bet ano meto lingvistikos lygis.

Gal tik vienas R. Ekerto priekaištas A. Šleicheriui truputį per „griežtas“. Straipsnio autorius primena daugeliui baltistų jau, tur būt, ir „sparnuotu“ (tapusį A. Šleicherio posakį, jog latvių kalba „eine in Laut und Grammatik jüngere Sprache (ist), die sich zum Litauischen etwa verhält wie das Italienische zum Latein“ (plg. p. 13). Teisus R. Ekertas, teigdamas, kad tuo metu latvių kalba dar nebuvo pakankamai ištyrinėta, jog tik J. Endzelyno darbai šią spragą užpildė. Tačiau net ir po J. Endze-

¹ Amerikiečiai perspausdino, gal būt, vieną pačių įdomiausių straipsnių apie A. Šleicherį, kaip žmogų ir mokslininką, daugiau kaip prieš šimtmetį parašytą jo žymiojo mokinio Johano Šmito, plg. *Portraits of Linguists, A Biographical Source Book for the History of Western Linguistics, 1746–1963*, edited by Thomas A. Sebeok, I, Bloomington and London, 1967, p. 374–395.

lyno darbų, mums atrodo, vaizdingas A. Šleicherio posakis, turint galvoje lietuvių ir latvių kalbų fonetiką ir morfologiją, neprarado savo aktualumo.

Tiesa, R. Ekertas, kuris keletą metų labai intensyviai tyrinėja indoeuropiečių, ypač baltų ir slavų, kalbų heteroklizės problemas, linkęs heteroklizės pėdsakų latvių kalboje rasti daugiau, negu lietuvių kalboje. Tačiau kai kurie R. Ekerto pavyzdžiai atrodo gana įtartini. Pavyzdžiui, šalia liet. *saulė*, lat. *saule*, sen. pr. *saule*, jis nurodo lat. *sāuls* (ši forma, jo nuomone būtų / kamieno liekana). Čia, matyt, per daug pasitikėta žodynų faktais. Štai lat. *sāuls* užfiksuota vieną kartą J. Endzelyno ir E. Haugenbergos K. Miülenbacho žodyno papildymuose. Į čia ji pateko iš L. Latkovsko Skaistos tarmės aprašo². Viena iš būdingiausių šios tarmės morfologijos ypatybių yra -*ē*-kamienių daiktavardžių tendencija pereiti į -*i*- kamieną. Šioje tarmėje vietoje *apse*, *upe* rasime *apss*, *ups* ir t. t.³ Panašiu būdu, atrodo, šalia lat. *zeme*, liet. *žemė*, sen. pr. *semmē* („žemėje“) atsirado ir lat. *zems*. Suprantama, tokie faktai negali rodyti kokių nors lietuvių kalbos morfologijos archaiškumo bruožų. Visai kitas dalykas yra lietuvių kalbos leksika, kuri iš tikrųjų išlaikiusi nemaža žilos senovės faktų, išnykusių lietuvių kalboje.

Straipsnio autorius gal ne visiškai vykusiai pasirinko A. Šleicherio pateiktą balsių kaitos *i : e : a : o* pavyzdį (p. 15), kadangi liet. *mórai* nėra savas žodis, o skolinys iš slavų kalbų.

Išvardijant A. Šleicherio pradėtą vokiškų lietuvių kalbos vadovėlių tradiciją, tur būt, reikėjo nurodyti ir A. Seno 1929 m. Heidelberge išleistą „Kleine litauische Sprachlehre“.

Stambiame straipsnyje „Slawismen mit *i*-Stamm im Litauischen“ (p. 21–55) pateikiama be galo kruopšti morfologinė ir derivacinė lietuvių kalbos *i*-kamienių slavizmų analizė. Čia gal tik vienoje kitoje vietoje abejonių kelia prie lietuviškų žodžių esančios pažymos *Lit.* (=lietuvių kalbos), *Lit. dial.* (=tarminė), *Alit.* (=senovinė, senųjų raštų). Šiuo atveju, tur būt, geriau būtų buvę tiek slavizmus su pažyma *Lit.*, tiek ir slavizmus su pažyma *Lit. dial.* pateikti kaip vieną grupę.

Be to, liet. *kūtis*, lat. *kūts* kažin ar yra germanizmai? Ar ne labiau yra įmanomas atvejis, kad į lietuvių kalbą šis žodis atėjo iš latvių kalbos, o lat. *kūts*, kaip savą baltišką žodį, būtų galima mėginti sieti su atitinkamais slavų kalbų žodžiais. Žinoma, kategoriškai teigti tai irgi neįmanoma.

Straipsnyje „Altpreussisch *brendekermnen* und seine Teilentsprechungen im Slawischen“ (p. 56–59) antrajam šio senovės prūsų kalbos žodžio komponentui pateikiamos semantinės slavų kalbų paralelės (plg. sen. slav. *črěvo* „iščios“, slovėn. *črevàta* „nėščia“ ir kt.). Įdomu, jog, kaip atitinkamame prieraše pastebi straipsnio autorius, panašiai prūsų kalbos žodžio kilmę mėgino aiškinti jau ir F. Neselmannas. Tačiau vėlesniuose prūsistikos veikaluose į šį aiškinimą nebuvo pakankamai atsižvelgiama.

Ypač įdomus paskutinis knygos straipsnis „Zur Heteroklisie im Baltischen und Slawischen“ (p. 60–74), kuriame autorius, atrodo, labai argumentuotai kovoja su heteroklizės teorijos skeptikais, surasdamas naujų įdomių heteroklizės faktų baltų ir slavų kalbose.

² L. Latkovsks, Skaistas izloksne, „Filologu biedribas raksti“, XV, Rīgā, 1935, p. 37.

³ L. Latkovsks, ten pat, p. 38; plg. t. p. M. Rudzīte, Latviešu dialektoloģija, Rīgā, 1964, p. 337–339.

Knygos gale pateikiama plati 1948–1968 m. Vokietijos Demokratinėje Respublikoje išspausdintos, taip pat šios šalies mokslininkų paskelbtos kitų kraštų spaudoje baltistikos bibliografija, kurioje užfiksuota 249 pozicijos, skirtos įvairioms baltų kalbotyros, lietuvių ir latvių literatūros, tautosakos, baltistikos istorijos problemoms. Dar 52 bibliografinės pozicijos liečia lužičėnų (sorbų) ir lietuvių kultūrinius santykius.

Šią plačią bibliografiją kartu su profesorium R. Ekertu parengė kitas nuoširdus mūsų bičiulis, aktyvus lietuvių kultūros propaguotojas VDR daktaras Frido Metškas. Kaip patys bibliografijos autoriai nurodo, būtų be galo sunku iš karto sudaryti visiškai tobulą bibliografiją, todėl jie ir prašo savo skaitytojų pagalbos jai papildyti. Atsiliepdami į šį prašymą, nurodysime porą dalykų, kuriuos, tur būt, reikėtų įtraukti į šią bibliografiją, tai:

Ambr. Jonynas, *Der Kampf der Fronbauern gegen die Gutsherrschaft im Spiegel der litauischen Märchen, Schwänke und Schwankmärchen*, „Deutsches Jahrbuch für Volkskunde“, Bd. VII, Berlin, 1961, p. 205–214.

K. Korsakas, *Bericht über die Folklorerforschung in Litauen*, „Deutsches Jahrbuch für Volkskunde“, Bd. VI, T. 2, Berlin, 1960, p. 451–453.

Pora korektūros mažmožių: K. Miülenbacho ir J. Endzelyno žodynas yra išleistas 1923–1932 m., o J. Otrembskio lietuvių kalbos gramatikos trečias tomas – 1956 m. (šis tomas buvo išleistas anksčiau už kitus tomus).

Norėtusi, kad šis profesoriaus R. Ekerto darbas būtų ne tiktai gražus vokiečių baltistikos tradicijų atgarsis, bet ir naujų reikšmingų Vokietijos Demokratinės Respublikos baltistikos tyrinėjimų pradžia.

R. Ekertas šį savo darbą dedikuoja buvusiam mokslo dienų draugui – rusų kalbininkui V. M. Ilič-Svityčiui, tuo tarsi dar kartą primindamas, kad ir baltistiką skaudžiai palietė tragiška šio mokslininko mirtis.

A. Sabaliauskas

Лінгвістычная географія і групоўка беларускіх гаворак, Мінск, 1968 [Izoglosų interpretacija], 318 p.; Лінгвістычная географія і групоўка беларускіх гаворак, Мінск, 1969 [80 lingvistinių žemėlapių]*

Baltarusių lingvistinė geografija toli yra pažengusi į priekį ir savo darbo užmojais bei vertinga produkcija gerokai pralenkusi kitas Tarybų Sąjungos respublikas, dirbančias analogišką tarmių tyrinėjimo darbą. Didelis šios srities mokslinis laimėjimas buvo pirmasis monumentalus autorių kolektyvo parengtas ir 1963 m. išleistas „Dialektologinis baltarusių kalbos atlasas“ (Дыялекталогічны атлас беларускай мовы), kurio 338 žemėlapiuose (didesnė jų dalis spalvota) ir jų komentaruose atspindėtos būdingiausios baltarusių tarmių fonetikos ir morfologijos ypatybės, sintaksinės konstrukcijos, atskirų frazeologizmų ir tarminės leksikos įvairovė bei paplitimas. Remdamiesi šiuo [atlasu, baltarusių dialektolo-

* Sudarė autorių kolektyvas: TSRS MA narys-korespondentas R. Avanesovas, filol. m. kand. A. Arašonkava, filol. m. dr. M. Birila, filol. m. dr. N. Vaitovič, filol. m. dr. A. Grucas, j. m. b. I. Kavalčiuk, filol. m. kand. A. Krivickis, B TSR MA narys-korespondentas filol. m. dr. J. Mackevič, filol. m. kand. J. Ramanovič, j. m. b. A. Čaberuk. Redagavo TSRS MA narys-korespondentas R. Avanesovas, B TSR MA akademikas K. Astrachovičius (Krapiva), filol. m. dr. J. Mackevič.